

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยการอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา สถานการณ์การเลี้ยง ไก่โคนมและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรและสถานการณ์การเลี้ยง ไก่โคนม
2. เพื่อศึกษาค่าต้นทุน ผลตอบแทนของการเลี้ยง ไก่โคนม
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค ของการเลี้ยง ไก่โคนมรวมทั้งความต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เกษตรกรผู้เลี้ยง ไก่โคนมในจังหวัดเชียงราย ในพื้นที่ 7 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง, อำเภอแม่ลาว, อำเภอพาน, อำเภอเทิง, อำเภอขุนตาล, อำเภอพญาเม็งราย, อำเภอแม่สาย และกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จำนวน 102 ราย ใช้ แบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ตารางและค่าสถิติต่าง ๆ เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าความถี่

ผลการศึกษา พบว่าเกษตรกรที่เลี้ยง ไก่โคนมมีอายุเฉลี่ย 43.54 ปี สภาพของครอบครัวสมรส ร้อยละ 91.18 การศึกษาร้อยละ 51.96 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ขนาดครัวเรือนของเกษตรกร โดยเฉลี่ย 4.12 คน เป็นแรงงานที่เลี้ยง ไก่โคนม โดยเฉลี่ย 2.07 คน เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 71.57 มีอาชีพทางการเกษตรก่อนที่จะมาเลี้ยง ไก่โคนม เกษตรกรใช้พื้นที่ในการเลี้ยง ไก่โคนมเฉลี่ยฟาร์มละ 11.57 ไร่ มีรายได้จากอาชีพเดิมเฉลี่ย 3,800.80 บาทต่อเดือน เหตุผลในการเลี้ยง ไก่โคนมคือ (1) เห็นว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง รายได้ดี (2) มีความตั้งใจที่จะเลี้ยง (3) ได้รับการส่งเสริมให้เลี้ยง และเริ่มค้นเลี้ยง ไก่โคนมเฉลี่ยทั่วไปฟาร์มละ 5.45 ตัว, ร้อยละ 81.37 ได้รับการอบรมก่อนเริ่มการเลี้ยง ระหว่างที่เลี้ยง ไก่โคนมได้รับการอบรมเพิ่มร้อยละ 56.86, มีประสบการณ์ในการเลี้ยงเฉลี่ย 5.87 ปี ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยง โค โดยเกษตรกรรายย่อย มีโคนมเฉลี่ยต่อฟาร์มเท่ากับ 15.75 ตัว มีสัดส่วน โครีคนมต่อโคทั้งหมดเท่ากับ 42.27 ต่อ 57.73 (แม่โครีคนมรวมต่อโคทั้งหมดเท่ากับ 53.05 ต่อ 46.95 พันธุ์โคนมที่เลี้ยงคือพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน โดยมีระดับสายเลือดประมาณ 75%

ต้นทุนและผลตอบแทนการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรในจังหวัดเชียงรายพบว่า ต้นทุนการผลิตน้ำนมดิบทั้งหมดเท่ากับ 12.59 บาทต่อกิโลกรัม เป็นต้นทุนคงที่เท่ากับ 1.37 บาทต่อกิโลกรัม (ร้อยละ 10.88) ต้นทุนผันแปร 11.22 บาทต่อกิโลกรัม (ร้อยละ 89.12) รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการจำหน่ายน้ำนมดิบคิดเป็นร้อยละ 83.60 รองลงมาเป็นรายได้จากการจำหน่ายผลพลอยได้ในฟาร์มโคนม (ลูกโคนมเพศผู้ โครุ่นและโคสาว โคคัดทิ้งและปุ๋ยคอก) ร้อยละ 16.40 รายได้รวมทั้งหมด จากการเลี้ยงโคนมเฉลี่ยเท่ากับ 351,304.51 บาทต่อฟาร์มต่อปี ผลตอบแทนสุทธิจากการเลี้ยงโคนมเฉลี่ยเท่ากับ 106,081.92 บาทต่อฟาร์มต่อปี หรือเดือนละ 8,840.16 บาท

ปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดของการเลี้ยงโคนมในจังหวัดเชียงราย เรียงจากความสำคัญมากไปหาน้อย ได้แก่

1. ปัญหาด้านเงินลงทุน
2. ปัญหาด้านอาหารชั้นมีราคาแพง
3. ปัญหาขาดแคลนแม่โคพันธุ์ดีที่มีความสามารถในการให้นมมาก และมีระยะเวลาให้นมที่ยาวนาน
4. ปัญหาการเกิดโรคเค้านมอักเสบ
5. ปัญหาพื้นที่เลี้ยงโคนมไม่เพียงพอ
6. ปัญหาเรื่องโรคพยาธิและการเจ็บป่วยของโค
7. ปัญหาการขาดแคลนอาหารหยาบในฤดูแล้ง
8. ปัญหาคอกโคสกปรก ชื้นแฉะและร้อนอบอ้าว

ความต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

1. ความต้องการเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และระยะเวลาการกู้ยืมที่ยาวนาน เพื่อมาพัฒนาปรับปรุงฟาร์มโคนมให้มีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น
2. ความต้องการแม่โคนมพันธุ์ดีมาเลี้ยงในฟาร์ม
3. ความต้องการให้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น อาหารชั้น ยาเวชภัณฑ์ มีราคาไม่แพงเกินไป
4. ความต้องการให้ปรับราคาน้ำนมดิบที่สหกรณ์ บริษัทรับซื้อจื้นกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูงขึ้น
5. ความต้องการได้รับการอบรมเรื่องการเลี้ยงโคนม ในเรื่องการเลี้ยงโคนมเป็นประจำทุกปี และอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการศึกษาดูงาน แหล่งที่มีการเลี้ยงโคนมที่ประสบผลสำเร็จในท้องที่จังหวัดอื่น ๆ บ้าง

6. ความต้องการให้เจ้าหน้าที่ติดตามให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด และต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการผสมเทียม และการป้องกันและรักษาโรคพยาธิ ไคนม ต่าง ๆ
7. ความต้องการนำเชื้อ ไคนมพันธุ์ดี มาผสมเทียมปรับปรุงยกระดับสายเลือดโคของเกษตรกรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น
8. ความต้องการสร้างบ่อแก๊สชีวภาพ โดยความช่วยเหลือด้านงบประมาณและวิชาการ จากหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้มูลโคนมเป็นวัตถุดิบ
9. ความต้องการให้หน่วยงานของรัฐ จัดหาปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ยาเวชภัณฑ์ แร่ธาตุ เมล็ดหญ้า ฯลฯ มาบริการ (แจกฟรี)
10. ความต้องการให้หน่วยงานที่ให้สินเชื่อเพื่อการเลี้ยง ไคนม ลดดอกเบี้ยเงินกู้และยืดเวลาการชำระหนี้ให้นานออกไป

การอภิปรายผล

การเลี้ยง ไคนม ในจังหวัดเชียงรายนับว่าเป็นอาชีพทางการเกษตรที่ค่อนข้างใหม่ สำหรับเกษตรกรเมื่อเทียบกับการเกษตรอื่น ๆ และควรที่จะได้รับการส่งเสริมและขยายปริมาณการเลี้ยงให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะเป็นอาชีพที่มั่นคงมีรายได้ดี และมีรายได้ต่อเนื่องสม่ำเสมอตลอดปี ดีกว่าการประกอบอาชีพทางการเกษตรอื่น ๆ เช่น ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสุกร ฯลฯ ซึ่งเป็นอาชีพการเกษตรดั้งเดิมของเกษตรกรชาวจังหวัดเชียงราย โดยทำรายได้ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับการเลี้ยง ไคนม โดยเกษตรกรก่อนที่จะมาเลี้ยง ไคนม มีรายได้จากอาชีพเดิมเฉลี่ยเดือนละประมาณ 5,000 บาท พอมาเลี้ยง ไคนมมีรายได้เพิ่มขึ้นถึง 8000 - 10,000 บาทต่อเดือน และอาชีพการเลี้ยง ไคนมยังสามารถเพิ่มมูลค่าในตัวเอง จากน้ำหนักรีดและปริมาณ ไคนมที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี การเลี้ยง ไคนมในจังหวัดเชียงราย ถึงแม้ว่าจะมีการเลี้ยงครั้งแรกตั้งแต่ปี 2527 แต่ก็ยังไม่แพร่หลาย เพิ่มมาเพิ่มปริมาณการเลี้ยงในระยะ 5-6 ปีที่ผ่านมา จึงถือว่าเป็นอาชีพที่ค่อนข้างใหม่ เมื่อเทียบกับอาชีพการเกษตรอื่น ๆ ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย มีฟาร์มขนาดเล็กสอดคล้องกับการศึกษาของ จีระชัย และคณะ (2533) ได้ทำการศึกษาสถานะการทำฟาร์ม ไคนมในประเทศไทย โดยวิธีการสำรวจและสุ่มเก็บข้อมูลจากฟาร์ม ไคนมของเกษตรกรจำนวน 233 ฟาร์ม ที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. ภาคกลางภาคใต้ และภาคเหนือ และเก็บข้อมูลจากสมาชิกสหกรณ์ ไคนมหนองโพ จำนวน 116 ฟาร์ม พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 76 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เกษตรกรผู้เลี้ยง ไคนมมีประสบการณ์ในการเลี้ยง ไคนมเฉลี่ย 5 ปี ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สม่ำเสมอดีพอสมควร

เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 54 ลงทุนประกอบอาชีพการเลี้ยงโคนม โดยกู้เงินจากธนาคารและแหล่งเงินทุน ใช้แรงงานในการเลี้ยงโคนมเฉลี่ย 2.41 คนต่อฟาร์ม

ผลการศึกษาพบว่า การเลี้ยงโคนมจะประสบความสำเร็จได้นอกจากเกษตรกร จะต้องมีการปัจจัยการผลิตต่าง ๆ แล้ว เกษตรกรจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมในเรื่อง การจัดการเลี้ยงดูโคนม และการจัดการฟาร์มโคนมควบคู่ไปด้วย เนื่องจากจะช่วยทำให้การเลี้ยงโคนมประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับมานิตย์ และสมเพชร (2538) ได้รายงานการประเมินผลการฝึกอบรมระดับเกษตรกร พบว่า เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมมีการปรับปรุงการเลี้ยงโคนมให้ดีขึ้น ดังจะเห็นได้จากผลผลิตน้ำนมเฉลี่ยของโคเพิ่มขึ้น เนื่องจากเกษตรกรมีการคัดเลือกโคนม การจัดสัดส่วนอาหารในฤดูแล้ง มีการนำวัสดุเหลือใช้มาปรุงแต่งให้ดีขึ้น

ผลการศึกษาสถานการณ์การเลี้ยงโคนมในจังหวัดเชียงรายข้างต้น พบว่า การเลี้ยงโคนมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร ผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเศรษฐกิจโดยภาพรวมของจังหวัดเชียงรายในระดับหนึ่ง ได้แก่

1. ทำให้เกิดอาชีพที่มั่นคงแก่เกษตรกรในจังหวัดเชียงราย ส่งผลให้ มีรายได้ที่แน่นอนตลอดปี ได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบ ซึ่งเป็นผลพลอยได้หลัก และยังมีรายได้จากการจำหน่ายผลพลอยได้อื่น ๆ เช่น จำหน่ายโคแก่ปลดระวาง ซึ่งรีดนมไม่ได้ที่มีอายุเกิน 12 ปี และมีรายได้จากการจำหน่ายลูกโคนมเพศผู้ และรายได้จากการจำหน่ายปุ๋ยคอก รายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดเชียงรายจำนวน 141 ครอบครัว หรือ ประมาณ 600 คน มีรายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบวันละ 9,000 กก. ราคาโคโลกรัมละ 12.50 บาท รวมเป็นเงิน 112,500 บาท หรือ มีเงินหมุนเวียนในจังหวัดปีละ 41 ล้านบาท
2. ทำให้เกษตรกรในจังหวัดเชียงราย จำนวน 141 ครอบครัว หรือประมาณ 600 คน ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนมให้มีงานทำอย่างต่อเนื่อง และผู้ที่เกี่ยวข้อง กับการเลี้ยงโคนมทางอ้อม เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์นม อาหารสัตว์ ยาเวชภัณฑ์ อุปกรณ์ต่าง ๆ ในฟาร์มโคนม มีงานทำเป็นการลดปัญหาการว่างงาน อันเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ และยังช่วยลดปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาคู่กับปัญหาการว่างงานอีกด้วย
3. ลดการนำเข้านมและผลิตภัณฑ์นมจากต่างประเทศ เป็นการลดการสูญเสียดุลการค้ากับต่างประเทศไปได้มากทีเดียว
4. ทำให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากน้ำนมดิบ ซึ่งเป็นผลผลิตขั้นต้น นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นมต่าง ๆ เช่น นมพาสเจอร์ไรส์ ได้ผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ขึ้นมา อันเป็นการเพิ่มมูลค่าในสินค้า ทำให้ราคาเพิ่มขึ้น เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องเป็นวงจรลูกโซ่ ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย และประเทศให้ดียิ่งขึ้น

5. การเพิ่มมูลค่าจากนํ้านมดิบของเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย จำนวน 3,285 คันปี หรือเป็นเงิน 41 ล้านบาท เมื่อนํ้านมแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นมต่าง ๆ จะมีมูลค่าเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าตัวโดยเฉลี่ย จะเป็นเงินเพิ่มขึ้นถึง 123 ล้านบาท/ปี หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของจังหวัดและประเทศต่อไป

6. ทำให้เยาวชน โดยเฉพาะเด็กนักเรียน และประชาชนทั่วไป ได้คํานมพาสเจอร์ไรส์ จำนวน 45,000 ถูต่อวัน (มาจากนํ้านมดิบของเกษตรกร 9 คัน) ให้มีโอกาสได้รับโภชนาการที่ดีขึ้น ส่งผลให้สุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ เป็นการลดปัญหาทุพโภชนาการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงสถานการณ์การเลี้ยง โคนม ในจังหวัดเชียงราย ทั้งในด้านสถานการณ์การเลี้ยง โดยทั่วไป การจัดการ การตลาดนํ้านม ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมการเลี้ยง โคนม และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาการเลี้ยง โคนมให้มีศักยภาพสูงสุด และมีความสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นในโอกาสต่อไป

ทั้งนี้สืบเนื่องจากในสภาวะการณ์เช่นทุกวันนี้ อาชีพการเกษตรอื่น ๆ มักประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่เริ่มผลิต ไม่ว่าจะเป็นทางด้านต้นทุนการผลิต ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเลี้ยงดู หรือในเรื่องตลาด ซึ่งราคาสินค้าเกษตรส่วนใหญ่จะมีราคาไม่แน่นอน ทำให้เกษตรกรประสบภาวะขาดทุนเป็นหนี้สินอยู่เช่นทุกวันนี้ มีเพียงอาชีพการเลี้ยง โคนมเท่านั้นที่ไม่เสี่ยงภัยประการทั้งปวง แม้แต่ในรัฐบาลปัจจุบัน ได้ส่งเสริมการเลี้ยง โคนม โดยมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ขยายการเลี้ยง โคนมให้แก่เกษตรกรทั่วประเทศ โดยเฉพาะงบกระตุ้นเศรษฐกิจปี 2545 ได้ให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเป็นวงเงิน 600 ล้านบาทแก่เกษตรกร เพื่อเร่งผลิตนํ้านมให้พอเพียงกับความต้องการบริโภคในประเทศ

อาชีพเลี้ยง โคมน่าจะเป็นอาชีพที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย เพราะเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่อเนื่องทุกวัน และตลาดนํ้านมดิบภายในประเทศยังมีความต้องการนํ้านมดิบอีกในปริมาณที่มาก ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันเรายังผลิตนํ้านมดิบได้ไม่เพียงพอับความต้องการบริโภคภายในประเทศ ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ปีหนึ่ง ๆ เป็นมูลค่าไม่น้อยทีเดียว ประการสำคัญสภาพพื้นที่จังหวัดเชียงรายศักยภาพเหมาะสมกับการเลี้ยง โคนม ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิอากาศ สภาพพื้นที่ แหล่งนํ้า หรืออาหารหยาบ รวมถึงทั้งวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรต่าง ๆ ที่มาสนับสนุนในการเลี้ยง จะทำให้ผู้เลี้ยงลดต้นทุนค่าอาหารหยาบและอาหารข้นไปได้มาก สามารถใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่

มีอยู่แล้วหรือหาได้ง่ายในท้องถิ่น ซึ่งมีราคาถูกนำมาเป็นวัสดุอุปกรณ์ในการเลี้ยง แต่ก่อนที่เกษตรกรจะเลี้ยงโคนมได้ จะต้องมีการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม หรือต้องผ่านการฝึกอบรมการเลี้ยงโคนมเพื่อเป็นพื้นฐานเสียก่อน มีความขยัน เอาใจใส่ ดูแลโคนมอย่างใกล้ชิด รวมทั้งมีความอดทน สู้งาน ก็จะเลี้ยงโคนมประสบผลสำเร็จได้ไม่ยากนัก

แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นการเลี้ยงโคนมก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น ต้องลงทุนสูง ใช้พื้นที่มาก ใช้เวลาในการเลี้ยงดูนานกว่า จะให้ผลตอบแทน อาจเป็นเวลาสิบ ๆ ปี และที่สำคัญต้องการเอาใจใส่ และความขยันมากกว่าการเกษตรอื่น ๆ ถ้าเกษตรกรมีคุณสมบัติดังกล่าว ก็จะเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักและประสบผลสำเร็จได้ไม่ยากนัก และจะเป็นการช่วยสนับสนุนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม ได้มากเลยทีเดียว ทั้งตัวเกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบและผลพลอยได้อื่น ๆ ฝ่ายโรงงานแปรรูปนมก็สามารถจำหน่ายน้ำนมและผลิตภัณฑ์นมต่าง ๆ ทำรายได้ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งยังสนับสนุนธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนม เช่น การผลิตอาหารสัตว์ ยาเวชภัณฑ์ เครื่องมืออุปกรณ์ในการเลี้ยงโคนม เป็นการสร้างงานและลดปัญหาการว่างงาน อันเป็นปัญหาอันดับต้น ๆ ของประเทศได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมในจังหวัดเชียงราย ควรที่จะศึกษาต่อเรื่องต่อไปนี้

1. การศึกษาประสิทธิภาพ การผลิต โคนม เช่น อาหารสัตว์และการให้อาหารที่มีผลต่อปริมาณนม การพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ให้มีความสามารถในการให้นมได้สูงขึ้น และเหมาะสมกับการเลี้ยงดูในประเทศไทย
2. การศึกษาปัญหาการผสมติดยาก รวมทั้งประสิทธิภาพการสืบพันธุ์ของโคนม
3. การศึกษาการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม โดยเฉพาะด้านสินเชื่อ
4. การศึกษาการลดต้นทุนในการเลี้ยงโคนม เพื่อให้ผลตอบแทนสูงขึ้น เนื่องจากในปี 2547 ประเทศไทยต้องเข้าเป็นสมาชิกองค์การค้าโลก (WTO) จะมีนมและผลิตภัณฑ์นม โดยเฉพาะนมผงและหางนมผงจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันกับน้ำนมดิบในประเทศ
5. จากการศึกษาฟาร์มส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน อาจมีผลกระทบต่อด้านกลิ่น แผลงวัน และการระบายของเสียจากฟาร์ม ควรจะได้มีการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบด้านนี้ ซึ่งคาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ ฝ่าย รวมทั้งสอดคล้องกับสถานะการเลี้ยงโคนมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป